

Bureau voor Archeologie Rapport 548

Dorpsstraat 28, Heerjansdam, gemeente Zwijndrecht: een bureauonderzoek

Colofon

titel: Bureau voor Archeologie Rapport 548. Dorpsstraat 28,
Heerjansdam, gemeente Zwijndrecht: een bureauonderzoek

auteur: M. Hanemaaijer (KNA senior prospector)

autorisatie: A. de Boer (KNA senior prospector)

datum: 17 november 2017

status: definitief

ISSN: 2214-6687

© Bureau voor Archeologie

Koningsweg 244 Utrecht

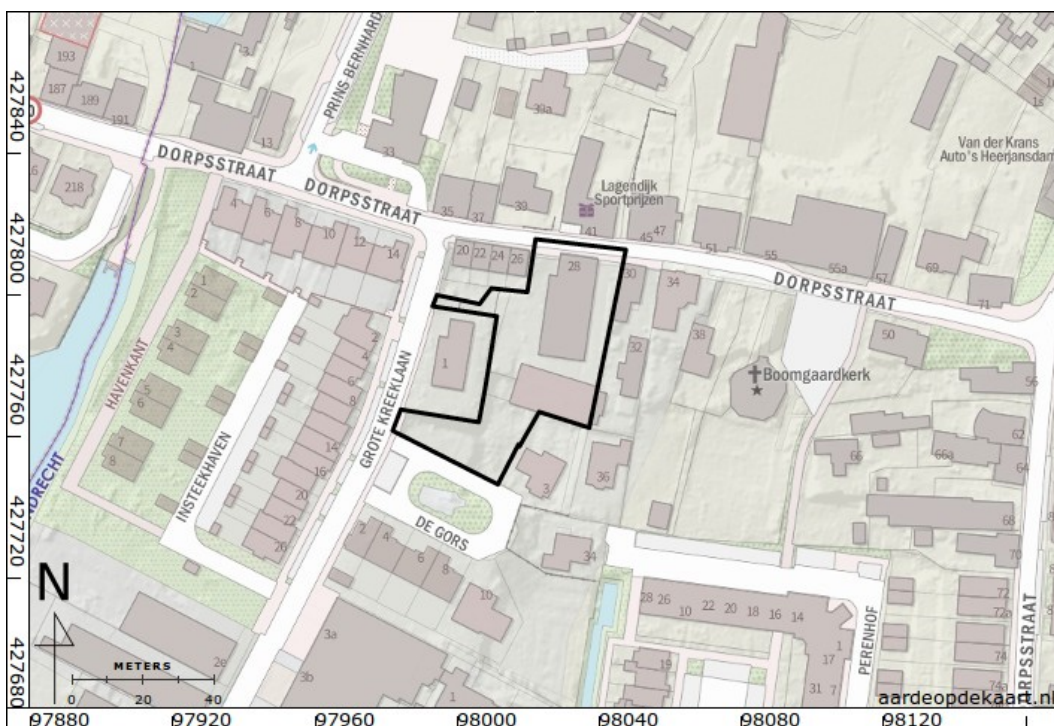
T 030 245 18 95

E info@bureauvoorarcheologie.nl

I <https://www.bureauvoorarcheologie.nl>

Administratieve gegevens

Projectnummer	2017021603
Provincie	Zuid-Holland
Gemeente	Zwijndrecht
Plaats	Heerjansdam
Toponiem	Dorpsstraat 28
Centrum locatie (m RD)	98.020; 427.780 (x; y)
Omvang plangebied	2.000 m ²
Kadastrale gegevens	Heerjansdam sectie A percelen 3417, 3843 4050 en 4049
ARCHIS onderzoeksmeldingsnummer	4566598100
Soort onderzoek	een bureauonderzoek
Opdrachtgever	Mees Ruimte en Milieu M.W. (Martijn) van der Hulst
Uitvoerder	Bureau voor Archeologie
Kaartblad	37H
Periode van uitvoering	September 2017
Bevoegd gezag	Gemeente Zwijndrecht
Deskundige namens bevoegde overheid	gemeente Dordrecht J. Hoevenberg
Beheerder en plaats van documentatie	Digitale documentatie: ARCHIS en E-Depot Vondstdocumentatie: geen vondsten

Figuur 1: Het onderzoeksgebied (kaartbeeld) met plangebied (rood; www.opentopo.nl).

Inhoudsopgave

	Samenvatting.....	6
1	Inleiding.....	7
	1.1 Doelstelling en vraagstelling.....	8
2	Bureauonderzoek.....	9
	2.1 Methode.....	9
	2.2 Huidige situatie en beoogde ingreep.....	9
	2.3 Aardkunde.....	10
	2.4 Bewoning en historische situatie.....	11
	2.5 Bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden.....	13
	2.6 Mogelijke verstoringen.....	15
	2.7 Gespecificeerde verwachting.....	15
3	Conclusie.....	17
4	Advies.....	18
5	Literatuur.....	19
	Figuren.....	20

Lijst met Figuren

Figuur 1: Het onderzoeksgebied (kaartbeeld) met plangebied (rood; www.opentopo.nl).....	3
Figuur 2: Ontwerptekening van het plangebied.....	7
Figuur 3: Luchtfoto.....	20
Figuur 4: Voormalige schuren (rood) en huidige Bed en Breakfast, prieel en schuur (blauw).....	21
Figuur 5: Geologische kaart 1: 50 000 (Kok and De Groot 1987).....	22
Figuur 6: Beddinggordelkaart (Cohen et al. 2012).....	23
Figuur 7: Geomorfologische kaart (Alterra 2004).....	24
Figuur 8: Hoogte-reliëfkaart op basis van AHN2 (Kadaster and PDOK 2014).....	25
Figuur 9: Bodemkaart (Alterra Wageningen UR 2012).....	26
Figuur 10: Kaart van Blaeu uit de 17e eeuw (Blaeu 1659).....	27
Figuur 11: Kadastrale minuut 1811-1832 (Kadaster 1811).....	28
Figuur 12: Bonneblad 1881.....	29
Figuur 13: Topografische kaart 1938.....	30
Figuur 14: Topografische kaart 1958.....	31
Figuur 15: Topografische kaart 1963.....	32
Figuur 16: Topografische kaart 1968.....	33
Figuur 17: Topografische kaart 1986.....	34
Figuur 18: Kadastrale kaart voor 2013. Het plangebied is aangeduid met een blauwe lijn.....	35
Figuur 19: Actuele topografische kaart.....	36
Figuur 20: Voormalige schuren (voor 2013) geprojecteerd op de kadastrale minuut uit 1811-1832.....	37
Figuur 21: Waarnemingen en onderzoeken in het onderzoeksgebied.....	38
Figuur 22: Beleidskaart gemeente Zwijndrecht.....	39
Figuur 23: Huidige bebouwing geprojecteerd op kadastrale minuut 1811-1832..	40

Lijst met Tabellen

Tabel 1: Aardkundige waarden.....	11
Tabel 2: Bekende waarden tot ca. 200 m van het plangebied.....	15

Samenvatting

Bureau voor Archeologie heeft een bureauonderzoek uitgevoerd voor reeds uitgevoerde bouwwerkzaamheden aan de Dorpsstraat 28 te Heerjansdam.

De vraagstelling van het onderzoek luidt: zijn bij de bouwwerkzaamheden archeologische waarden aangetast? Het onderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA, protocol 4002. In het kader van het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om te komen tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied.

In het plangebied zijn een Bed en Breakfast, zwembad, verdiept terras en parkeerplaats aangelegd. In het zuidelijk deel van het plangebied (nu parkeerplaats en groen) zal in de toekomst een bouwkwavel worden gerealiseerd.

Het plangebied ligt in het archeologisch landschap 'Rijn-Maasdelta'. In de ondergrond van het plangebied zijn afzettingen van de Oude Waal beddinggordel aanwezig. Deze wordt globaal gedateerd tussen de IJzertijd en de Late Middeleeuwen. Op de oevers van de beddinggordel zijn vindplaatsen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen bekend. Het plangebied ligt in het buurtschap Heerjansdam, dat een oorsprong kent in de Late Middeleeuwen toen door de Oude Waal een dam werd aangelegd. Op basis van historisch kaartmateriaal is het noorden van het plangebied in het begin van de 19^e eeuw in gebruik als erf.

In en nabij het zuiden van het plangebied bestaat de bodem uit een 70/250 cm (76/-98 cm NAP) dik geroerd/opgehoogd pakket. Dit pakket betreft mogelijk de dam. Gezien de aanwezigheid van (historische) bebouwing is de top van de natuurlijke rivierafzettingen van de Oude Waal in het noordelijk deel waarschijnlijk ook verstoord.

Aanbevolen wordt om de dubbelbestemming Waarde Archeologie te handhaven. Dat betekent dat bij eventuele toekomstige bouw en/of graafwerkzaamheden dieper dan 35 cm -mv aanvullend archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd.

1 Inleiding

Bureau voor Archeologie heeft een archeologisch onderzoek uitgevoerd voor reeds uitgevoerde bouwwerkzaamheden aan de Dorpsstraat 28 te Heerjansdam.

Figuur 2: Ontwerptekening van het plangebied.

In het gebied geldt een vastgesteld archeologisch beleid. In het plangebied geldt een de medebestemmingen Archeologische Waarden 1 en te Verwachten Archeologische Waarden 1 (fig. 24). Hier geldt een vrijstellingsgrens van archeologisch onderzoek bij bodemingrepen dieper dan 35 cm -mv en groter dan 100 m².

In het plangebied waren tot 2013 een woonhuis en een schuur aanwezig. In 2013 is de schuur verbouwd tot een Bed en Breakfast met zwembad, en zijn een nieuwe schuur, een prieel en een parkeerplaats gerealiseerd (fig. 2). Voorafgaand aan de ontwikkeling heeft geen archeologisch onderzoek

plaatsgevonden. De gemeente heeft gesteld dat voor de reeds uitgevoerde ontwikkeling een nieuwe ruimtelijk onderbouwing en een archeologisch bureauonderzoek dient te worden uitgevoerd. Dit rapport betreft het bureauonderzoek.

Het onderzoeksgebied is een zone met straal van circa 200 m om de ontwikkeling heen.

Het onderzoek is uitgevoerd onder certificaat BRL SIKB 4000,¹ in overeenstemming met de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 4.0).

1.1 Doelstelling en vraagstelling

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een gespecificeerde archeologische verwachting zodat een beslissing genomen kan worden over hoe met eventuele archeologische waarden rekening moet worden gehouden bij de voorgenoemen werkzaamheden.

De volgende onderzoeksvragen zijn in dit onderzoek gebruikt:

1. Waaruit bestonden de bodemingrepen?
2. Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?
3. Was voorafgaand aan de bodemingreep sprake van een natuurlijke (intacte) bodemopbouw of was deze al (deels) verstoord? Indien sprake is van verstoringen, wat was de diepte en omvang van de verstoring?
4. Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
5. Indien er (mogelijk) archeologische waarden aanwezig zijn. Zijn deze archeologische waarden verstoord door de bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?

1 <http://www.kiwa.nl/upload/certificate/00094278.pdf>

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Het bureauonderzoek is uitgevoerd in overeenstemming met de richtlijnen van de KNA 4.0, protocol 4002.²

In het kader van het onderzoek zijn kaarten, databases en literatuur geraadpleegd om tot een gespecificeerde archeologische verwachting van het gebied te komen. Eerst wordt het plan- en onderzoeksgebied vastgesteld en het onderzoek gemeld bij ARCHIS. Daarna wordt achtereenvolgens de aardkundige, archeologische en historische context van het te onderzoeken gebied bestudeerd. Deze gegevens leiden tot het opstellen van een gespecificeerde verwachting. In de gespecificeerde verwachting worden de mogelijk aanwezige archeologische waarden beschreven in termen van onder meer diepteligging, omvang, ouderdom en conservering.

De genoemde stappen leidden tot onderhavig rapport en het openbaar maken van de resultaten bij Archis en het e-Depot voor de Nederlandse Archeologie.³ In de hierna volgende hoofdstukken worden de belangrijkste onderzoeksgegevens gepresenteerd.

Van alle afgebeelde kaarten is het noorden boven, tenzij anders aangegeven.

2.2 Huidige situatie en beoogde ingreep

Het plangebied ligt in de gemeente Zwijndrecht in de plaats Heerjansdam. De locatie ligt aan het adres Dorpsstraat 28.

Op het adres bevinden zich een woonhuis, een Bed en Breakfast met zwembad, een schuur, een prieel met verdiept terras en een parkeerplaats (fig. 2 en 3). Het plangebied heeft een omvang van 2.000 m². Het plangebied grenst aan de noordzijde en zuidzijde aan de openbare ruimte. Aan de overige zijden bevindt zich bebouwing. Over de huidige bebouwing zijn de volgende gegevens bekend:

- De Bed en Breakfast heeft een omvang van ca. 260 m². Bij de realisatie van de Bed en Breakfast is een nieuwe fundering aangelegd. De fundering bestaat uit balken en palen. De balken reiken tot een diepte van ca. 70 cm -mv.
- Het prieel heeft een omvang van ca. 17 m². Het terras is uitgegraven tot ca. 90 cm -mv.
- De schuur heeft een omvang van ca. 40 m² en is gefundeerd op poeren tot een diepte van ca. 60 cm -mv.
- Het zwembad heeft een omvang van ca. 40 m². De onderkant van de fundering (exclusief palen) van het zwembad ligt op een diepte van ca. 150 -mv.
- De diepte van de verstoring ter plaatse van de parkeerplaats is niet bekend, vermoedelijk is deze ca. 40 cm -mv.

In het plangebied waren tot 2013 een woonhuis, één grote schuur (130 m²) en enkele kleine schuren (13 m² en 21 m²) aanwezig, zie fig. 4.

² (SIKB 2016)

³ (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en Data Archiving and Networking Services)

In 2013 zijn de schuren gesloopt en is ongeveer op de plaats van de schuren de Bed en Breakfast gerealiseerd.

In aanvulling op bovenstaande gegevens zal in het zuidelijk deel van het plangebied (nu parkeerplaats en groen) een bouwkaavel worden gerealiseerd. De omvang van de nieuwbouw is nog niet bekend.

2.3 Aardkunde

De aardkundige gegevens staan samengevat in tabel 1.

Het plangebied ligt in het archeologisch landschap de/het 'Rijn-Maasdelta'.⁴ Dit gebied maakt in de afgelopen tienduizend jaar deel uit van een grote delta waarin rivieren zich door een laag en nat gebied een weg banen naar zee.⁵

Afhankelijk van de nabijheid van stromend water ontwikkelt het landschap zich verschillend. In de rivieren wordt een zandbedding gevormd. De oevers worden gevormd van zandige klei (zavel) en verder van de oevers af bezinkt klei naar de bodem van een moeras. In gebieden die vrijwel altijd onder water staan maar waar nog wel vegetatie kan groeien, wordt veen gevormd. Doordat de rivieren zich continue verleggen ontstaat een mozaïek van overlappende zandbanen te midden van klei en veengebieden.

Doordat de banen van zand met hun oevers na hun vorming hoog in het landschap liggen, zijn dit vaak de gebieden waar de mens zich het eerst vestigt. Deze banen noemen we nu stroomgordels en het zijn samen met hun kleinere aftakkingen (crevasses) de gebieden waar vaak de oudste archeologische waarden worden aangetroffen in het rivierengebied.

Op de geologische kaart 1: 50 000 komen in het zuidelijk deel van het plangebied geulafzettingen eventueel bedekt door oeverafzettingen en in het noordelijk deel kom op oeverafzettingen voor (fig. 5).

De oever- en beddingafzettingen zijn afkomstig van de Oude Waal, die vanaf de IJzertijd actief is in het plangebied. Op basis van de meandergordelkaart is vanaf de IJzertijd de Oude Waal actief in het plangebied (fig. 6).⁶ De Oude Waal is actief tot 1331 A.D. als de Zwiendrechtse waard wordt bedijkt. Op en in de top van de oeverafzettingen van de Oude Waal kunnen archeologische resten vanaf de IJzertijd voorkomen.

Op de geomorfologische kaart is het plangebied niet gekarteerd in verband met de ligging in de bebouwde kom. In de omgeving van het plangebied zijn zee- of meerbodemaafzettingen (2M35), getij-(kreek)bedding (2R13) en een storthoop en opgehoogd of opgespoten terrein aanwezig (fig. 7). Op een hoogte-reliëfkaart van het plangebied blijkt dat het zuidoosten van het plangebied ligt op een hoogte van ca. 1,4 m NAP. Richting het noorden loopt het maaiveld op tot een hoogte van ca. 3,9 m NAP (fig. 8).

Ook op de bodemkaart is het plangebied niet gekarteerd in verband met de ligging in de bebouwde kom. In de omgeving van het plangebied zijn "associatie kreekbeddingen" en kalkrijke poldervaaggronden gekarteerd. Binnen de associatie kreekbeddingen komt veel variabiliteit voor (eerdgronden, veengronden en moerige gronden). De gekarteerde vlakken hebben een langgerekte vorm en liggen bij een kreek of riviertje. Kalkrijke poldervaaggronden zijn gronden met weinig tekenen van bodemvorming. Ze zijn afgezet in een zoet

⁴ (Rensink e.a. 2015)

⁵ (Berendsen en Stouthamer 2011)

⁶ (Cohen e.a. 2012)

milieu. Evenals op de geomorfologische kaart staat het gebied ten zuidwesten van het plangebied gekarteerd als opgehoogd of opgespoten (fig. 9).⁷

Het zuidelijk deel van het plangebied is eerder met archeologische boringen onderzocht (fig. 10 en 11). In het plangebied is één boring (21) gezet. Hieruit blijkt dat de diepere ondergrond, vanaf 130 cm -mv, bestaat uit matig zware klei. Hierboven is een 60 cm dik pakket matig lichte zavel aanwezig. Het pakket wordt omschreven als mogelijk ongeroerd. Tussen het maaiveld en 70 cm -mv (76 cm NAP) bestaat de ondergrond uit baksteen en aardewerkhoudend matige lichte en zware zavel. Dit pakket wordt geïnterpreteerd als geroerd.⁸ De matig zware klei wordt geïnterpreteerd als oeverafzettingen. Het is echter ook mogelijk dat de matig zware klei een restgeulafzetting van de Oude Waal betreft. Boring 22 is ten zuiden van het plangebied gezet. De onderste 145 cm bestaat uit matig zware of lichte klei en matig lichte zavel. Vanaf het maaiveld tot 250 cm -mv (33 cm NAP) is een dik opgebracht zandpakket aanwezig. Boring 22 is direct ten zuiden van het plangebied gezet. Boring 23 is direct ten zuidoosten van het plangebied gezet. In deze boring is alleen geroerde grond aangetroffen, deze reikt tot 200 cm -mv (-98 cm NAP).

Bron	Situatie plangebied, omschrijving
Geologie (fig. 5 en 6)	Geologische Overzichtskaart 1 : 250 000: ⁹ - Na3: Zeezand en -klei Geologische kaart 1: 50 000 - zuidelijk deel: geulafzettingen eventueel bedekt door oeverafzettingen - noordelijk deel: kom op oeverafzettingen Beddinggordels: ¹⁰ - Oude Waal (nr. 136): actief van 2200 tot 619 BP. De top van de zandige beddingafzettingen ligt tussen -2.4 en -2.9 m NAP. (nr.)
Bodemkunde (fig. 9)	bebouwde kom
Geomorfologie (fig. 7)	bebouwde kom
AHN (fig. 8)	Tussen 1,4 en 3,9 m NAP

Tabel 1: Aardkundige waarden.

2.4 Bewoning en historische situatie

Het plangebied ligt op de beddinggordel van de Oude Waal, die vanaf de IJzertijd actief is. In theorie kunnen in het plangebied resten vanaf de IJzertijd aanwezig zijn. Op de oeverwallen van de Waal zijn vindplaatsen uit de Romeinse tijd bekend. Aan het einde van de 3^e eeuw raakt het gebied ontvolkt door toenemende invloed van de zee. In eerste ontginning vindt plaats in de 10^e en de 11^e eeuw. De middeleeuwse bewoning van (de omgeving van) Heerjansdam gaat ieder geval terug tot de 11^e eeuw. Onder de 17^e eeuwse korenmolen, ongeveer 900 m ten noorden van het plangebied, zijn de resten van een 11^e eeuws kerkhof aangetroffen. Aangenomen wordt dat het kerkhof behoort bij de moederkerk van de toenmalige Swindrechtwert Zwijndrechtse Waard. De naam van het dorp waarbij de kerk en begraafplaats behoren is niet overgeleverd. Serheienkerk en

⁷ (Alterra Wageningen UR 2012)

⁸ (Jansen en Bex 2010)

⁹ (De Mulder 2003)

¹⁰ (Cohen e.a. 2012)

Heinkerc worden genoemd. Het is echter aannemelijk dat de parochiekerk van Swindrechtswert stond in Swindrecht.¹¹

In het begin van de 14^e eeuw vindt in de Zwijndrechtse Waard een watersnood plaats (de Stormvloed van 1322) waarbij grote stukken van de Zwijndrechtse Waard onder water komen te staan. Dit was voor graaf Willem III van Holland aanleiding om bedijkingsplannen te ontwikkelen. In een oorkonde van 14 januari 1331 bepaalt hij dat 'degenen die delen van de Zwijndrechtse Waard bedijken, ambachtsheer worden van dat deel van de Waard'. Door die oorkonde ontstaan de ambachtsheerlijkheden, waarvan de meeste worden genoemd naar hun bedijkers: Schobbelands Ambacht, Heer Oudelands Ambacht, Groote en Kleine Lindt, Heerjansdam, Kijfhoek, Meerdervoort, Sandelingenambacht en Alewijns Ambacht.¹²

De naam Heerjansdam is afkomstig van de dam, die hier na de bedijking van de Zwijndrechtse Waard in 1331 op kosten van de heer Jan van Rozendael is aangelegd om de Waal in het zuidwesten af te sluiten. De aanvankelijke bewoning had een langgerekte vorm richtte zich hoofdzakelijk op de oeverwallen en op de kunstmatig opgehoogde huisplaatsen. Deze kunstmatige verhogingen waren in de loop der tijd rond huisplaatsen ontstaan door continue bedrijvigheid, bouwontwikkelingen en aanvoer van materiaal op het terrein. In Heerjansdam liggen ten noorden van de oude middeleeuwse dijk, de huidige Dorpsstraat, nog enkele van deze 'woonheuvels'.

Op de oudste geraadpleegde kaart komt uit de Nieuwe Atlas oft Toneel des Aerdrixcx van Blaeu uit de 17^e eeuw. Op de kaart staat Heerjansdam aangegeven. De kaart is figuratief en toont niet de exacte locatie van de bebouwing (fig. 12).

De kadastrale minuut uit 1811-1832 is de eerste kaart die de exacte locatie van bebouwing en landgebruik laat zien. Uit deze kaart blijkt dat in het noorden van het plangebied drie panden aanwezig zijn. Het betreft een huis en twee bijgebouwen/schuren. Het zuidelijk deel van het plangebied is in gebruik als boomgaard. De panden en de grond zijn in bezit van Labrijn Welland, zijn beroep is vlasboer (fig. 13).

Op de Bonnebladen uit het laatste deel van de 19^e en het eerste deel van de 20^e eeuw ligt het plangebied op de overgang tussen twee kaartbladen waardoor veranderingen in de bebouwing lastig zijn te achterhalen. Uit de kaart uit 1881 valt te herleiden dat in het plangebied twee panden aanwezig zijn (fig. 14).

Op de topografische kaart uit 1938 is in het midden van het plangebied een gebouw afgebeeld. Een oostelijk gelegen pand valt deels in het plangebied (fig. 15). Op de topografische kaart uit 1958 is de situatie veranderd. In het noordelijk deel van het plangebied zijn twee panden afgebeeld (fig. 16). Op de topografische kaart uit 1963 is de bebouwing als één pand afgebeeld (fig. 17). Op de topografische kaart uit 1968 en 1986 zijn in het noorden van het plangebied weer twee losse panden afgebeeld (fig. 18 en 19). Uit een kadastrale kaart uit het eerste of het begin van het 2e decennium van de 21e eeuw blijkt dat in het zuiden van het plangebied een grote schuur en twee kleine schuren aanwezig zijn (fig. 20). Op een actuele topografische kaart is de huidige B&B afgebeeld (fig. 21).

Het woonhuis in het noorden van het plangebied is op basis van gegevens uit BAG gerealiseerd in 1870. Het bouwjaar van de voormalige schuren is niet

¹¹ (De Boer en Sprangers 2011)

¹² (De Boer en Sprangers 2011)

bekend. De locatie van de voormalige schuren wijkt af van de schuur op de kadastrale minuut uit 1811-1832 (fig. 22). Recentere topografische kaarten zijn niet gedetailleerd genoeg om het bouwjaar te achterhalen, omdat zij op de topografische kaart uit 1938 niet aanwezig lijken te zijn zijn vermoedelijk na 1938 gebouwd.

Het woonhuis heeft de status van een gemeentelijk monument.¹³

2.5 Bekende archeologische en ondergrondse bouwhistorische waarden

Archeologische waarnemingen en onderzoeksmeldingen staan weergegeven in fig. 23 en staan toegelicht in tabel 2. De bevindingen worden in de lopende tekst samengevat.

In het plangebied liggen geen archeologische waarnemingen en geen (delen van) archeologische terreinen. Het plangebied zuidelijk deel van het plangebied is eerder archeologisch onderzocht (onderzoek 2.212.752.100). Uit het bureauonderzoek is gebleken dat er een lage tot middelhoge verwachting bestaat voor de Romeinse Tijd, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Bij het booronderzoek blijkt een maximaal 3 m dik ophogingspakket aanwezig. In enkele boringen zijn onder het ophogingspakket oeverafzettingen van de Oude Waal en mogelijke crevasseafzettingen aanwezig. Er zijn geen aanwijzingen aangetroffen die wijzen op de aanwezigheid van archeologische resten. Het plangebied is vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Ongeveer 40 m ten noordoosten en 190m ten zuidoosten van het plangebied is een huisterp uit de Late Middeleeuwen aanwezig (waarnemingen 1.056.284 en 1.056.274). De huisterp is bij een veldkartering gedocumenteerd (onderzoek nr. niet bekend).

Bij de gedeeltelijke sloop van de Develsluis en de Waal-sluis zijn een aantal herdenkingsstenen uit de sluismuren gehaald (waarneming 1.034.305). De meeste stenen dateren uit de 18e eeuw; één dateert echter uit 1565. De Waalsluis bevindt zich ca. 80 m ten westen van het plangebied. Het is niet duidelijk uit welke van de twee sluizen deze oudste steen afkomstig is.

Ongeveer 120 m ten zuidoosten van het plangebied heeft een booronderzoek plaatsgevonden (onderzoek 2264422100). Nadere details zijn niet beschikbaar.

Ongeveer 180 m ten zuidoosten van het plangebied heeft een booronderzoek plaatsgevonden (onderzoek 2.101.214.100). Hierbij is een slootvulling uit de Late Middeleeuwen of de Nieuwe tijd aangetroffen. Omdat dit niveau niet wordt aangetast door de voorgenomen verstoring is het plangebied vrijgegeven voor de voorgenomen verstoringen.

Ongeveer 180 m ten noordwesten van het plangebied, op de locatie Graphorn in Barendrecht, heeft een bureau- en booronderzoek plaatsgevonden (onderzoek 2.230.912.100, waarneming 1.090.207). Uit het veldonderzoek blijkt dat in het plangebied restgeulafzettingen aanwezig zijn. Deze zijn in subrecente tijd verstoord. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Het plangebied is vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Op de beleidskaart van de gemeente Zwijndrecht ligt het noordelijk deels van het plangebied in een zone waar Archeologische Waarde 2 geldt in verband met de ligging in de historische dorpskern. In het zuiden van het plangebied ligt in een

¹³ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_gemeentelijke_monumenten_in_Zwijndrecht

zone waar te Verwachten Archeologische Waarde 1 geldt. Deze verwachting houdt verband met de ligging binnen een middeleeuws bewoningslint.

Gezien de aanwezigheid van bebouwing op de kadastrale minuut uit 1811-1832 zijn in het plangebied mogelijk ondergrondse bouwhistorische waarden aanwezig.

In het plangebied zijn geen bekende militaire erfgoedwaarden aanwezig.¹⁴

Bron	omschrijving
Archeologische terreinen	geen
Waarnemingen	1.034.305: Heerjansdam, Waalsluis Bij de gedeeltelijke sloop van de Develsluis de Waal-sluis in de Zwijndrechtse Waard, heeft men een aantal herdenkingsstenen uit de sluismuren tevoorschijn gehaald. De meeste stenen dateren uit de 18de eeuw; één dateert echter uit 1565. Het is echter niet duidelijk uit welke van de twee sluizen deze oudste steen afkomstig is. 1.056.274: Heerjansdam, Dorpsstraat Huisterp uit de Late Middeleeuwen aangetroffen bij veldkartering. 1.056.284: Heerjansdam, Dorpsstraat Huisterp uit de Late Middeleeuwen aangetroffen bij veldkartering. 1.090.207: Barendrecht, Graphornlocatie Glas en aardewerkfragmenten uit de Nieuwe tijd. De resten zijn subrecent en worden niet als een archeologische indicator beschouwd. Zie ook onderzoeksmelding: 2.230.912.100
Onderzoeksmeldingen	2.101.214.100: Heerjansdam, Dorpsstraat 103-111, booronderzoek Bij het booronderzoek zijn in drie van de negen boringen archeologische indicatoren aangetroffen. Het betreft zwarte verkleuringen op circa 120 cm – NAP (circa 200 cm onder huidig straatniveau) mogelijk duidend op een sloot- of kuilvulling uit de periode Late Middeleeuwen - Nieuwe Tijd. Bij de huidige plannen zal dit niveau niet worden aangetast. Er zijn verder geen aanwijzingen voor archeologische waarden in het plangebied.¹⁵ 2.212.752.100: Heerjansdam, bedrijventerrein Gors Noord, bureau- en booronderzoek Uit het bureauonderzoek is gebleken dat er een lage tot middelhoge verwachting bestaat voor de Romeinse Tijd, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. De aanwezigheid in de ondergrond van de Stroomgordel van de Oude Waal zorgt voor de mogelijkheid op het aantreffen van archeologische sporen uit de prehistorie en maakt het gebied archeologisch kansrijk. De aanwezige bebouwing kan echter een verstoring van de ondergrond hebben veroorzaakt waardoor mogelijk aanwezige archeologische waarden reeds zijn aangetast. Tijdens het veldonderzoek zijn 25 boringen gedaan. De bovengrond bleek overal zeer geroerd te zijn. Het ophoogdek is niet overal even dik maar kan plaatselijk oplopen tot 3,00 m -mv. Dit ophoogdek bestaat uit afwisselend zand, klei en/of zavel. Onder dit pakket is in enkele boringen een ongeroerd bodemprofiel aangetroffen van matig lichte zavel dat geïnterpreteerd kan worden als de oeverafzettingen van de Oude Waal. In drie boringen is een mogelijke crevassegeul aangetroffen. Tijdens het veldwerk zijn geen enkele aanwijzingen gevonden die wijzen op de aanwezigheid van archeologische resten. Het plangebied is vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkeling.¹⁶ 2.230.912.100: Barendrecht, Graphornlocatie, bureau- en booronderzoek

¹⁴ ("Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME)")

¹⁵ (Lelivelt 2005)

¹⁶ (Jansen en Bex 2010)

Bron	omschrijving
	Uit het bureauonderzoek is gebleken, dat er vanwege de nabijheid van een oude rivierbedding een redelijk tot grote kans bestond om in het plangebied archeologische resten aan te treffen uit perioden vanaf de Vroege Bronstijd of de IJzertijd. De omgeving van het plangebied werd ontgonnen in het begin van de Late Middeleeuwen. Gedurende de 14^e en 15^e eeuw werd de wijde omgeving van het plangebied getroffen door een aantal hevige overstromingen, die veel schade aangericht kunnen hebben aan eventueel aanwezige archeologische waarden. De aangetroffen pakketten zijn waarschijnlijk allemaal afgezet in de langzaam verlandende geul van de Waal. Op plaatsen zonder influx van sediment ontstond daarbij veen; gezien de hoeveelheid hout in het veen ging het om een bosachtige vegetatie, op plaatsen met meer sediment werd een sterk humeuze klei afgezet en op plaatsen met stromend water afwisselende zand en kleilaagjes. Ter hoogte van boringen 4, 8 en 9 was aan het einde van de veenvorming een ondiepe met stilstaand water gevulde laagte. De venige opvulling van de restgeul is afgedekt met een pakket matig siltige kleien, dat in de onverstoorde bodems van boringen 1 t/m 3 een dikte heeft van ongeveer 1,0 m. Met name het bovenste kleipakket en in enkele gevallen ook het veenpakket eronder was in vrijwel alle boringen verstoord door graafwerkzaamheden. Op grond van het aangetroffen plastic in de verstoorde lagen ging het veelal om recente graafwerkzaamheden. Uit het veldonderzoek is gebleken, dat het plangebied gelegen is op afzettingen uit de restgeul van de rivier. Deze afzettingen zijn gedeeltelijk in subrecente tijd verstoord door ingrepen in de bodem. Indicatoren voor de aanwezigheid van archeologische waarden zijn niet aangetroffen. Daarom adviseert Becker & Van de Graaf bv om geen archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren. 2.264.422.100: Heerjansdam, Appelgaard, bureau- en booronderzoek Op basis van het bureauonderzoek werden op en in de top van de oeverafzettingen resten vanaf de IJzertijd verwacht. Deze worden mogelijk afgedekt door een middeleeuws ophogingspakket. Bij het booronderzoek zijn in de oeverafzettingen geen archeologisch indicatoren aangetroffen. Wel is een ophogingspakket uit de Late Middeleeuwen of de Nieuwe tijd aanwezig. Omdat in het plangebied mogelijk bijgebouwen uit de Late Middeleeuwen of de Nieuwe tijd aanwezig kunnen zijn is vervolgonderzoek in de vorm van een proefsleuvenonderzoek geadviseerd.¹⁷
Gemeentelijke kaart (fig. 24)	Noordelijk deel: Archeologische waarden 2 Zuidelijk deel: te Verwachten Archeologische Waarden 1
Bouwhistorische waarden	Het woonhuis in het noorden van het plangebied is een gemeentelijk monument

Tabel 2: Bekende waarden tot ca. 200 m van het plangebied.

2.6 Mogelijke verstoringen

In en direct ten zuiden van het plangebied zijn archeologische boringen gezet waaruit blijkt dat de bodem tot 70/250 cm -mv (76/-98 cm NAP) bestaat uit een verstoord en/of opgehoogd pakket. Mogelijk maakt dit pakket deel uit van de Dam die in de Oude Waal is opgeworpen en waar Heerjansdam zijn naam aan heeft te danken. Omtrent de verstoring in het resterende deel van het plangebied kunnen geen concrete uitspraken worden gedaan. Gezien de aanwezigheid van historische bebouwing zal de top van de oorspronkelijk bodemopbouw (oeverafzettingen van de Oude Waal) zijn verstoord.

¹⁷ (Berkhout en Moerman 2009)

2.7 Gespecificeerde verwachting

Het plangebied ligt in het archeologisch landschap 'Rijn-Maasdelta'. In de ondergrond van het plangebied zijn afzettingen van de Oude Waal beddinggordel aanwezig. Deze wordt globaal gedateerd tussen de IJzertijd en de Late Middeleeuwen. Op de oevers van de beddinggordel zijn vindplaatsen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen bekend. Het plangebied ligt in het buurtschap Heerjansdam, dat een oorsprong kent in de Late Middeleeuwen toen door de Oude Waal een dam werd aangelegd. Op basis van historisch kaartmateriaal is het noorden van het plangebied in het begin van de 19^e eeuw in gebruik als erf.

De archeologische verwachting wordt als volgt gespecificeerd:

Niveau IJzertijd tot en met Vroege Middeleeuwen:

1. Datering: Vanaf de IJzertijd, met name vanaf de Romeinse tijd en recenter.
2. Complextype: Bewoningsresten gerelateerd aan bewoning op stroomruggen
3. Omvang: 500- 2000 m².
4. Diepteligging: Op en in de top van de oeverafzettingen van de Oude Waal, onder een ophogingspakket.
5. Gaafheid, conservering en verstoringen: Organische resten (zoals bot, hout, leder en textiel) zullen door de relatief droge en zure bodemomstandigheden slecht zijn geconserveerd. Op basis van archeologische boringen in en nabij en zuidelijk deel van het plangebied kan worden gesteld dat in het zuidelijk deel van het plangebied de bovenste 70/250 cm -mv (76/-98 cm NAP) bestaat uit omgewerkte en/of opgebrachte grond.
6. Locatie: Hele plangebied.
7. Uiterlijke kenmerken: De resten bestaan op hoofdlijnen uit grondsporen en vondsten.

Niveau Late-Middeleeuwen/Nieuwe tijd:

1. Datering: Vanaf de aanleg van de dam (1331 A.D.)
2. Complextype: Resten gerelateerd aan de middeleeuwse dorpskern van Heerjansdam (erfstructuren als schuren, waterputten), resten van de dam.
3. Omvang: Onbekend
4. Diepteligging: Onder de fundering van de huidige bebouwing. Op plekken waar geen bebouwing staat vanaf maaiveld.
5. Gaafheid, conservering: Organische resten (zoals bot, hout, leder en textiel) zullen door de relatief droge en zure bodemomstandigheden slecht zijn geconserveerd.
6. Verstoringen: Door bouw- en sloopactiviteiten kunnen archeologische resten zijn vergraven.
7. Locatie: Hele plangebied.
8. Uiterlijke kenmerken: Op hoofdlijnen bestaan de archeologische resten uit verkleuringen in de ondergrond (grondsporen), bouwmaterialen (hout, steen), vullingen (van sporen,

greppels, putten) en (delen van) gebruiksvoorwerpen.

3 Conclusie

De onderzoeksvragen kunnen als volgt worden beantwoord:

1. *Waaruit bestonden de bodemingrepen?*

De verbouwing van een schuur tot een pand waarin een Bed en Breakfast en een zwembad is gevestigd, de bouw van een schuur, een prieel met verdiept terras en de aanleg van een parkeerplaats.

In aanvulling hierop zal in het zuidelijk deel van het plangebied (nu parkeerplaats en groen) een bouwkael worden gerealiseerd. De omvang van de nieuwbouw is nog niet bekend.

2. *Wat is de landschappelijke ligging van het plangebied in termen van geomorfologie, geologie en bodemkunde?*

Het plangebied ligt in het archeologisch landschap de/het 'Rijn-Maasdelta'. In de ondergrond van het plangebied zijn afzettingen van de Oude Waal beddinggordel aanwezig.

3. *Was voorafgaand aan de bodemingreep sprake van een natuurlijke (intacte) bodemopbouw of was deze al (deels) verstoord? Indien sprake is van verstoringen, wat was de diepte en omvang van de verstoring?*

In het zuiden van het plangebied bestaat de bodemopbouw uit een 70/250 cm dik geroerd/opgehoogd pakket. De ondergrens van dit pakket ligt tussen 76 en -98 cm NAP. Dit pakket betreft mogelijk de dam. Gezien de aanwezigheid van (historische) bebouwing is de top van de natuurlijke rivierafzettingen van de Oude Waal in het noordelijk deel waarschijnlijk ook verstoord.

4. *Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering hiervan?*

Indien in het plangebied oeverafzettingen van de Waal aanwezig zijn kunnen resten vanaf de IJzertijd aanwezig zijn.

Gezien de ligging binnen een bebouwingslint dat op de 14^e eeuwse dam is ontstaan kunnen in het plangebied resten gerelateerd aan de damconstructie en resten gerelateerd aan bewoning voorkomen. In het begin van de 19^e eeuw was in een deel van het plangebied bebouwing aanwezig (fig. 25).

5. *Indien er (mogelijk) archeologische waarden aanwezig zijn. Zijn deze archeologische waarden verstoord door de bodemingrepen? Zo ja, op welke wijze?*

Voor zover in 2013 sprake is geweest van grondwerkzaamheden dieper dan de toen al bestaande (recente) bodemverstoring zijn mogelijk archeologische waarden verstoord. Het is aannemelijk dat met name de bouw van het zwembad (tot 150 cm -mv) eventueel aanwezige archeologische waarden heeft verstoord.

4 Advies

Aanbevolen wordt om de dubbelbestemming Waarde Archeologie te handhaven. Dat betekent dat bij eventuele toekomstige bouw en/of graafwerkzaamheden dieper dan 35 cm -mv aanvullend archeologisch onderzoek moet worden uitgevoerd.

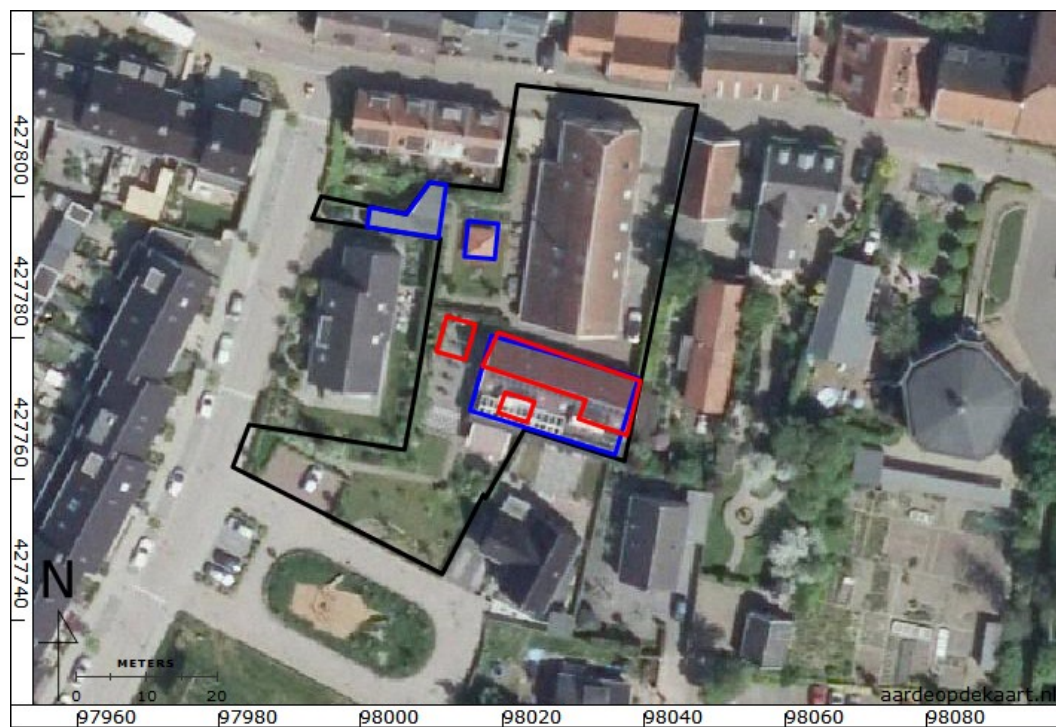
5 Literatuur

- Alterra. 2004. "Geomorfologische Kaart Nederland (GKN) Landsdekkend digitale bestand". Wageningen.
- Alterra Wageningen UR. 2012. "BISNederland". *Bodemkaart 1 : 50 000*.
<http://www.bodemdata.nl/>.
- Berendsen, H.J.A., en Esther Stouthamer. 2011. *De vorming van het land: inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Berkhout, M., en S. Moerman. 2009. "Appelgaard, Heerjansdam, gemeente Zwijndrecht". B&G rapport 838.
- Blaeu, Joan. 1659. "Toonneel des Aerdriics ofte Nieuwe Atlas". Leiden.
<https://www.erfgoedleiden.nl/schatkamer/bladeren-door-blaeu/bekijk-de-atlas-blaeu>.
- Cohen, K. M., E. Stouthamer, H.J. Pierik, en A. H. Geurts. 2012. "Digitaal Basisbestand Paleogeografie van de Rijn-Maas Delta". Dept. Physical Geography. Utrecht University. <http://persistent-identifier.nl/?identifier=urn:nbn:nl:ui:13-nqjn-zl>.
- De Boer, G., en Sprangers. 2011. "Een ambachtsheerlijk cultuurlandschap tussen Waal en Devel. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente Zwijndrecht." RAAP-RAPPORT 2237.
- de Mulder, E.F.J. 2003. *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhof: Groningen [etc.].
- "Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME)". <http://www.ikme.nl>.
- Jansen, H., en J. Bex. 2010. "Archeologisch onderzoek bedrijventerrein Gors-Noord te Heerjansdam". GRONTMIJ ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 691.
- Kadaster. 1811. "Kadastrale Minuten". 1832.
<http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>.
- Kadaster, en PDOK. 2014. "AHN2 - WCS service". <http://nationaalgeoregister.nl>.
- Kok, H., en Th. De Groot. 1987. "Geologische kaart van Nederland, blad 37 Oost - Rotterdam." NITG-TNO.
- Lelivelt, R.A. 2005. "Heerjansdam Dorpsstraat 103 - 111". BOORapporten 218.
- Rensink, E., H.J.T. Weerts, M. Kosian, H. Feiken, en B.I. Smit. 2015. "Archeologische Landschappenkaart van Nederland. Methodiek en kaartbeeld". Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.
<https://doi.org/10.17026/dans-xf6-ywnd>.
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, en Data Archiving and Networking Services. "e-depot voor de Nederlandse archeologie". <http://www.edna.nl>.
- SIKB. 2016. "Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 4.0".

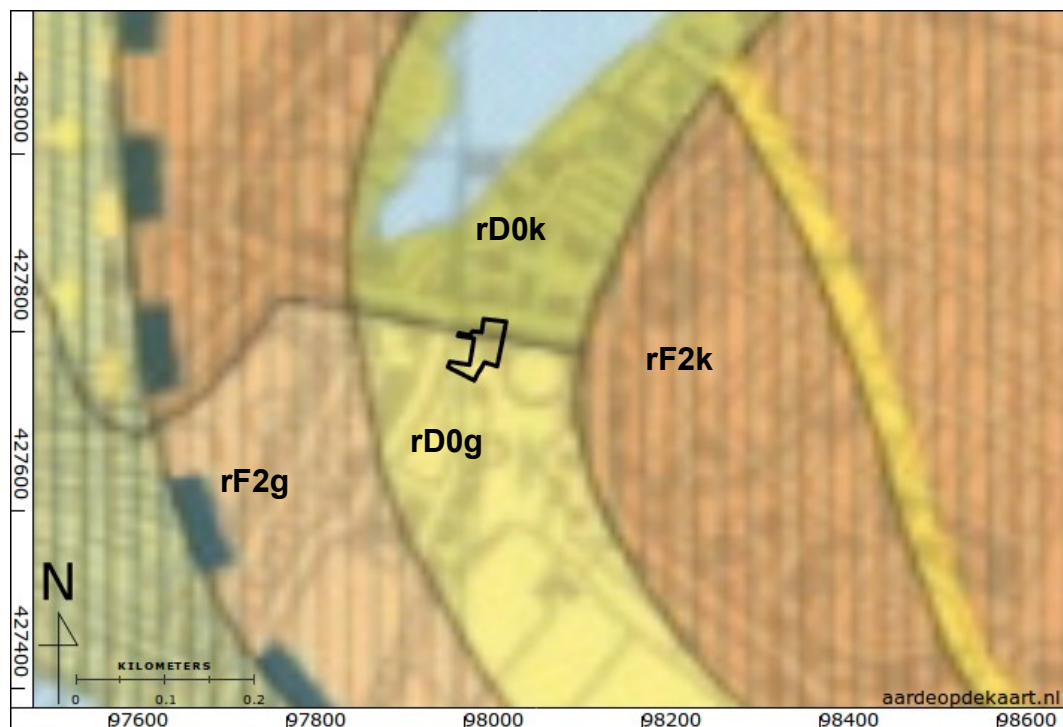
Figuren

Figuur 3: Luchtfoto.

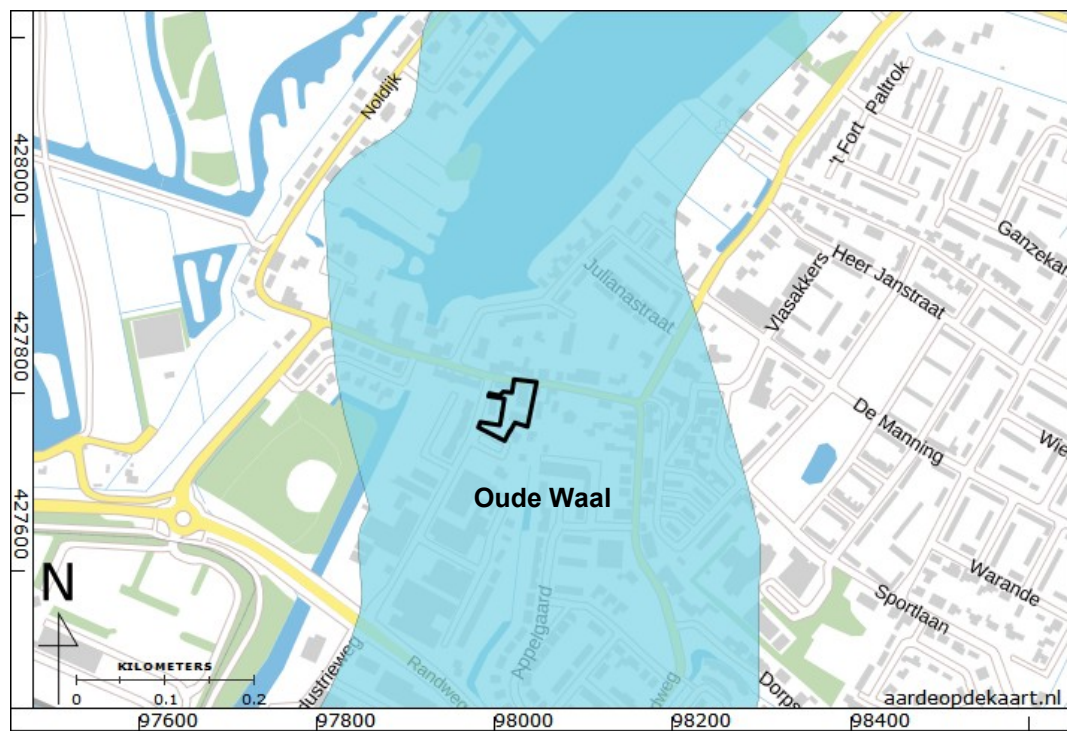

Figuur 4: Voormalige schuren (rood) en huidige Bed en Breakfast, prieel en schuur (blauw).

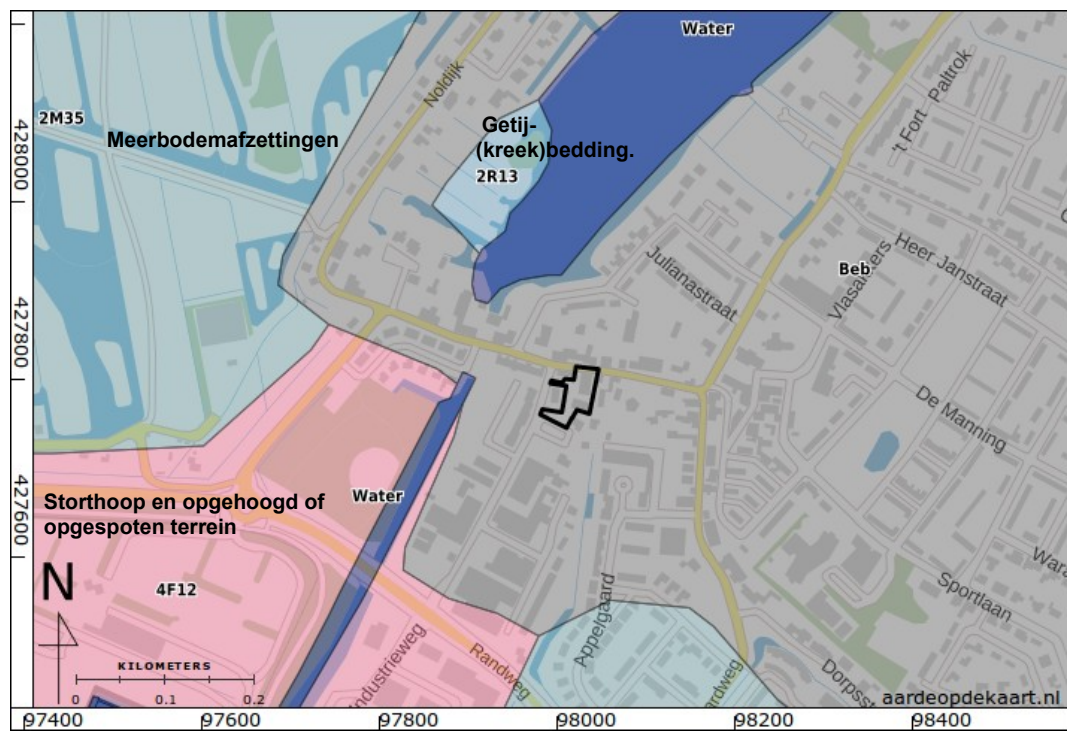

- 40 **rF2g** Afzettingen van Tiel (oeverafzettingen) op een afwisseling van Hollandveen en Afzettingen van Gorkum (kom- en evt. oeverafzettingen)
Tiel Deposits (levee deposits) on alternation of Holland Peat and Gorkum Deposits (flood-plain and possibly levee deposits)
- 41 **rF2k** Afzettingen van Tiel (komafzettingen evt. op oeverafzettingen) op een afwisseling van Hollandveen en Afzettingen van Gorkum (kom- en evt. oeverafzettingen)
Tiel Deposits (flood-plain deposits possibly on levee deposits) on an alternation of Holland Peat and Gorkum Deposits (flood-plain and possibly levee deposits)
- 37 **rD0g** Afzettingen van Tiel (geulafzettingen eventueel bedekt door oeverafzettingen)
Tiel Deposits (channel deposits sometimes covered by levee deposits)
- 38 **rD0k** Afzettingen van Tiel (kom- op geulafzettingen)
Tiel Deposits (flood-plain on channel deposits)

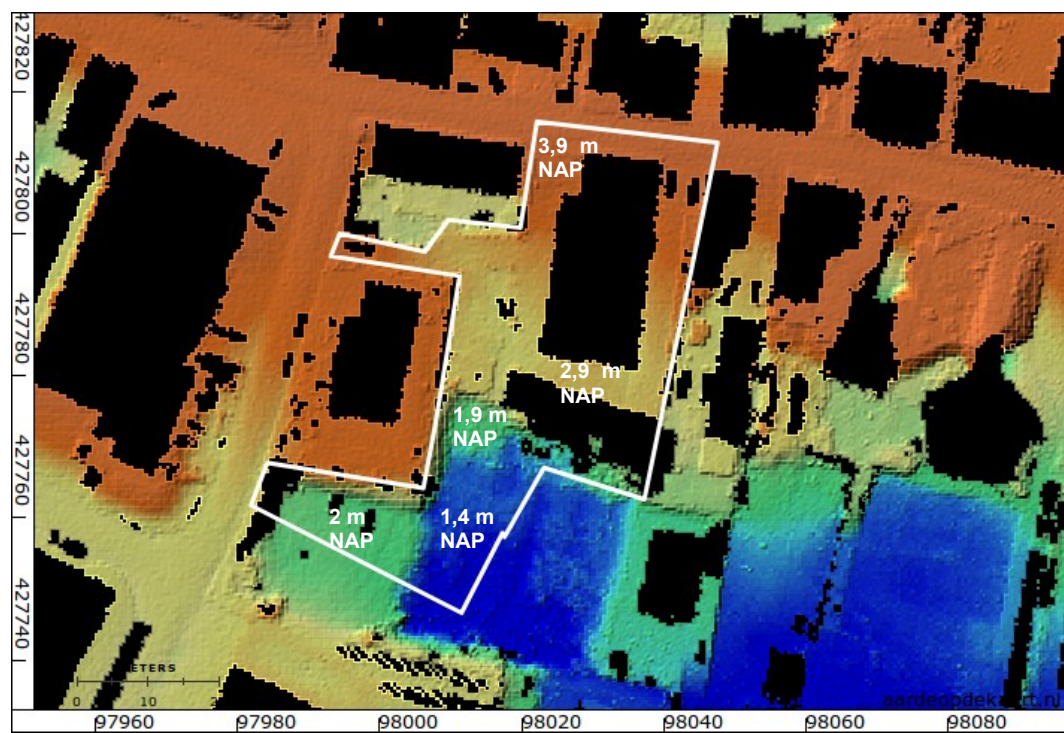
Figuur 5: Geologische kaart 1: 50 000 (Kok en De Groot 1987).

Figuur 6: Beddinggordelkaart (Cohen e.a. 2012).

Figuur 7: Geomorfologische kaart (Alterra 2004).

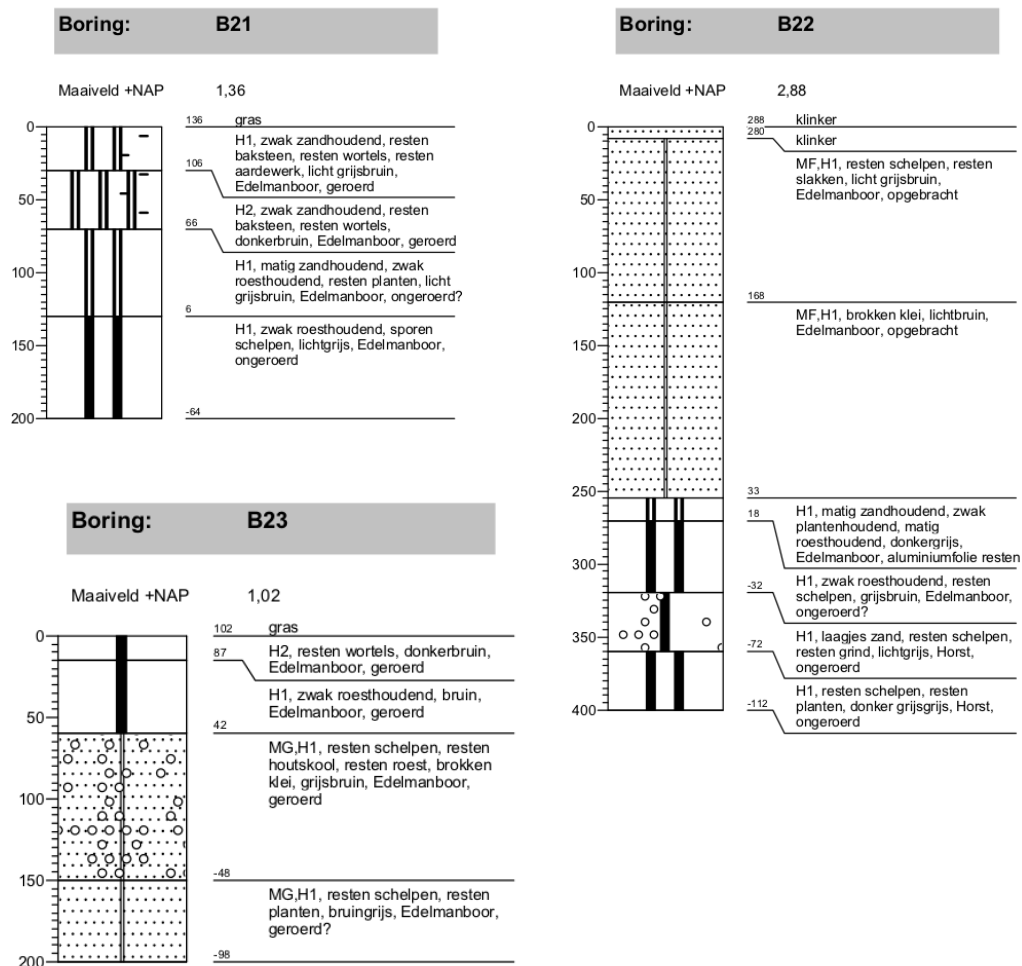
Figuur 8: Hoogte-reliëfkaart op basis van AHN2 (Kadaster en PDOK 2014)

Figuur 9: Bodemkaart (Alterra Wageningen UR 2012).

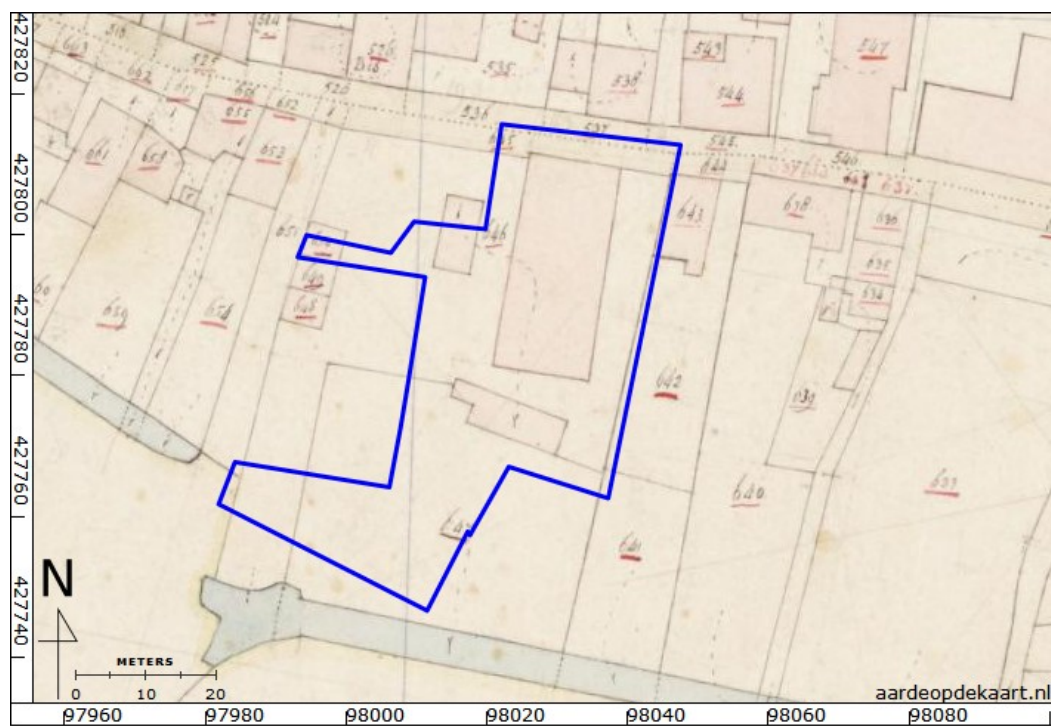
Figuur 10: Boorpuntenkaart eerder archeologisch onderzoek zuidelijk deel plangebied (Jansen en Bex 2010). Plangebied eerder onderzoek = rood, huidig plangebied = zwart.

Figuur 11: Boorprofielen eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek zuidelijk deel plangebied (Jansen en Bex 2010).

Figuur 12: Kaart van Blaeu uit de 17e eeuw (Blaeu 1659).

Figuur 13: Kadastrale minuut 1811-1832 (Kadaster 1811).

Figuur 14: Bonneblad 1881.

Figuur 15: Topografische kaart 1938.

Figuur 16: Topografische kaart 1958.

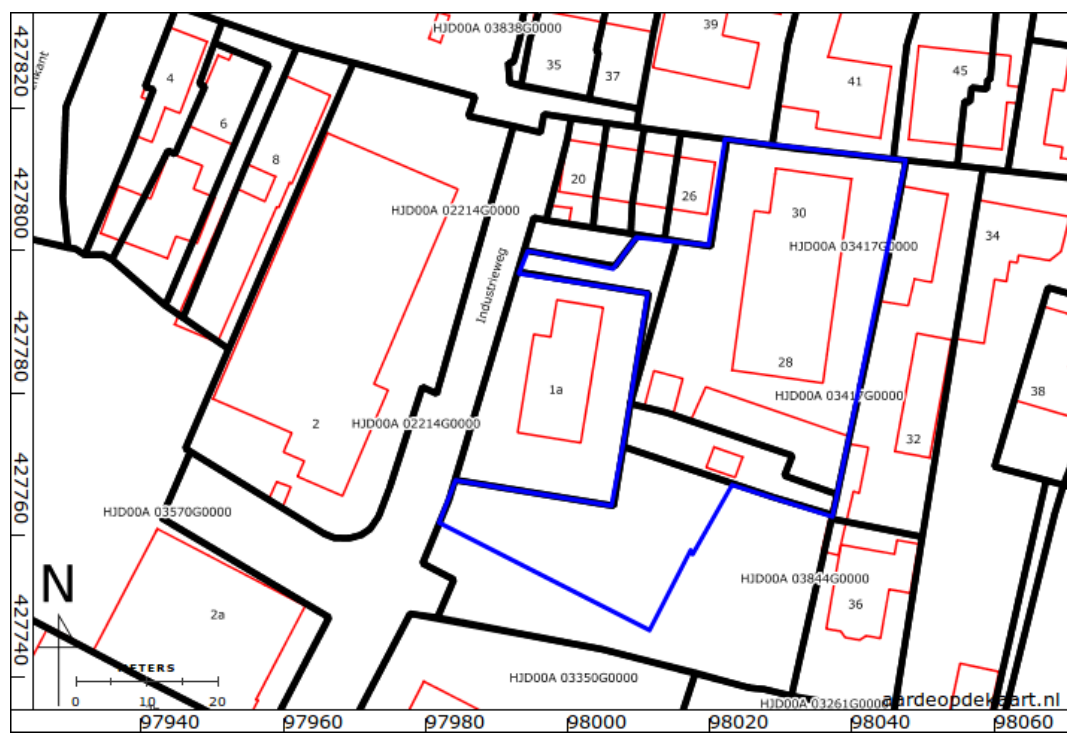
Figuur 17: Topografische kaart 1963.

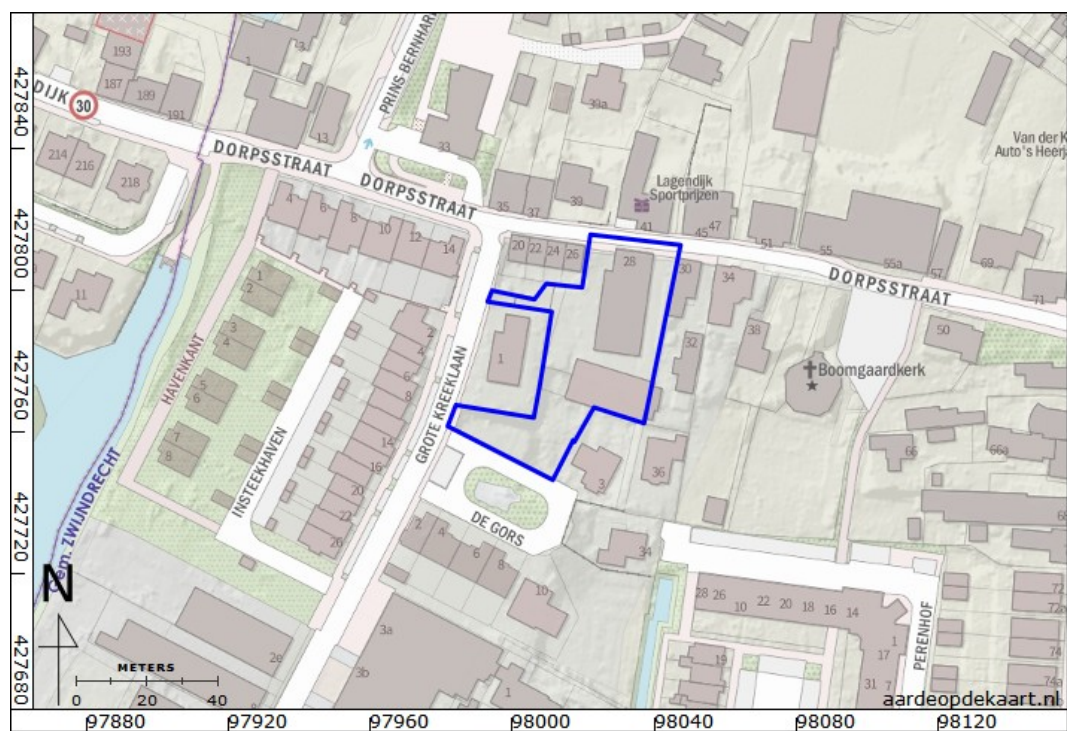
Figuur 18: Topografische kaart 1968.

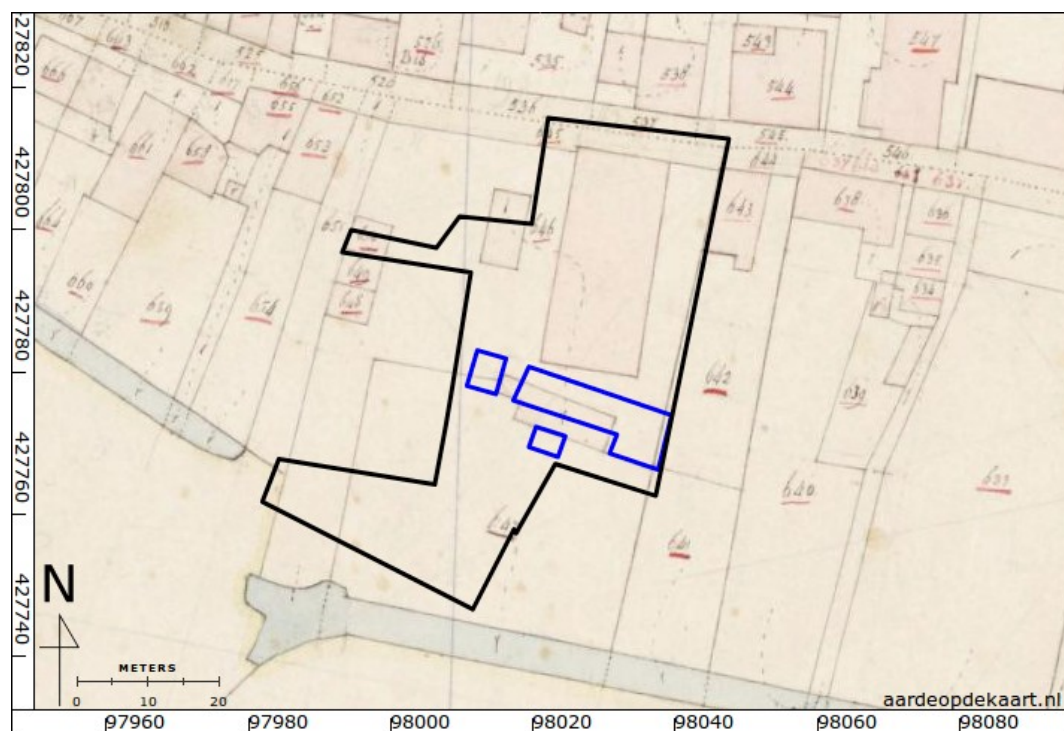
Figuur 19: Topografische kaart 1986.

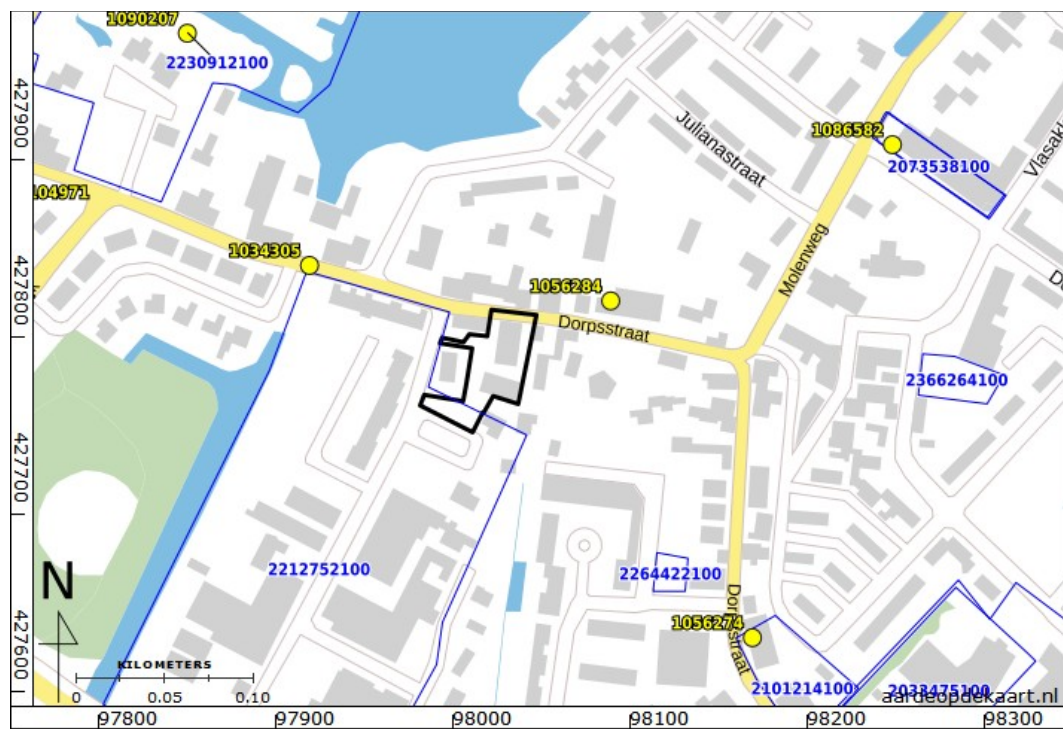
Figuur 20: Kadastrale kaart voor 2013. Het plangebied is aangeduid met een blauwe lijn.

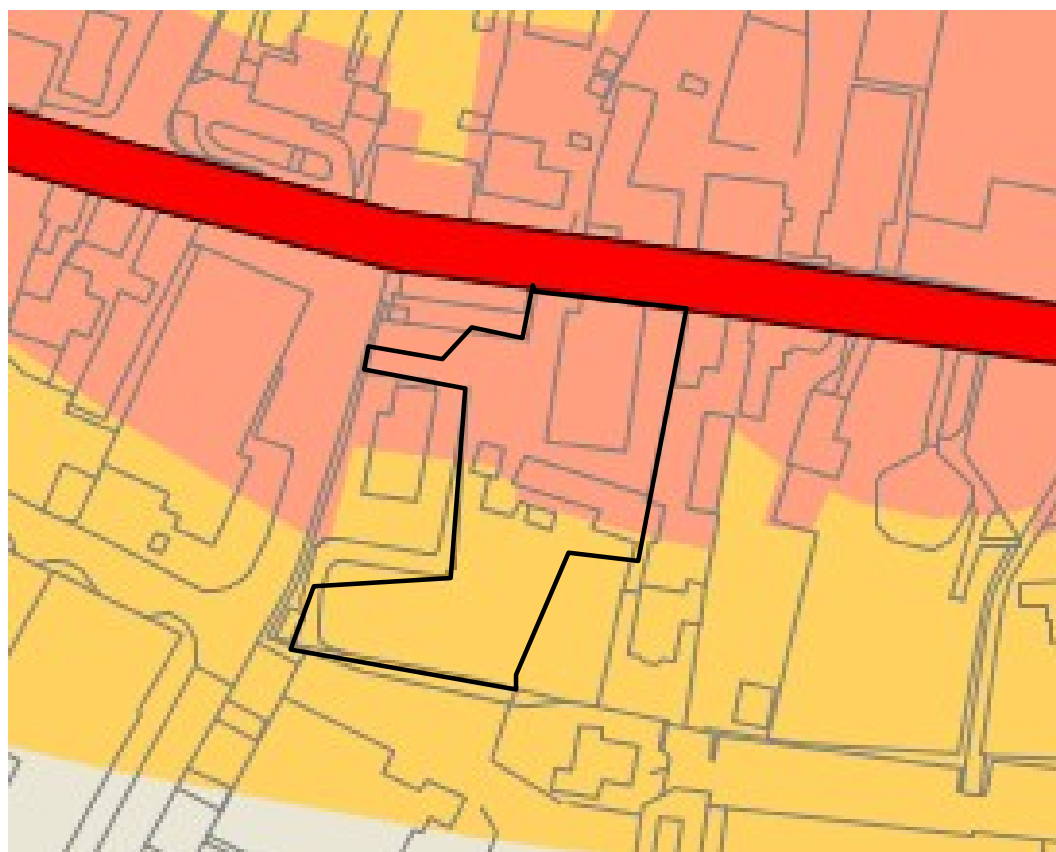
Figuur 21: Actuele topografische kaart.

Figuur 22: Voormalige schuren (voor 2013) geprojecteerd op de kadastrale minuut uit 1811-1832.

Figuur 23: Waarnemingen en onderzoeken in het onderzoeksgebied.

legenda

medebestemming Archeologische Waarden (AW)

AW1

AW2

AW3

medebestemming te Verwachten Archeologische Waarden (VAW)

VAW1

VAW2

VAW3

VAW4

VAW5

bestemmingsplanregels

geen bodemingrepen toegestaan.
ontheffingsaanvraag verloopt via de Rijksdienst
voor het Cultureel Erfgoed te Amersfoort.

vrijstellingsgrens: bodemingrepen dieper dan 35 cm -Mv
en plangebied groter dan 100 m²

bij coupures/dijkdoorsnijdingen archeologisch onderzoek
naar de opbouw van de dijk

vrijstellingsgrens: bodemingrepen dieper dan 35 cm -Mv
en plangebied groter dan 100 m²

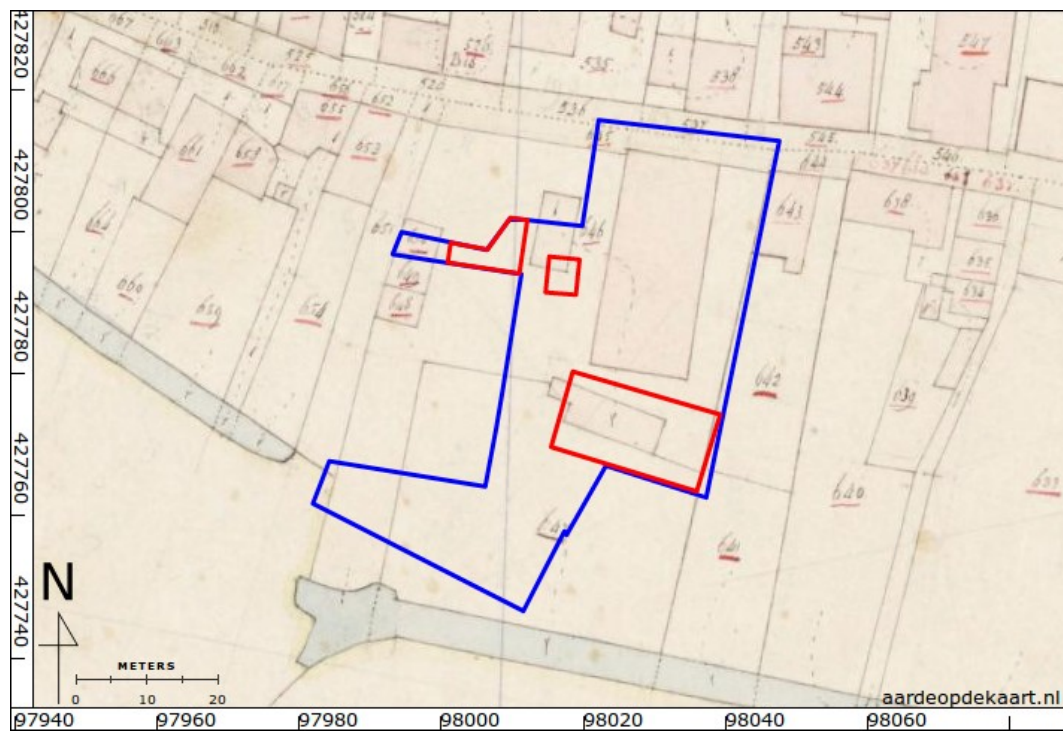
vrijstellingsgrens: bodemingrepen dieper dan 50 cm -Mv
en plangebied groter dan 500 m²

vrijstellingsgrens: bodemingrepen dieper dan 50 cm -Mv
en plangebied groter dan 2500 m²

vrijstellingsgrens: bodemingrepen dieper dan 50 cm -Mv
en plangebied groter dan 10.000 m²

bij ingrepen in de waterbodem (bijv. baggeren):
bureauonderzoek laten uitvoeren (cf. de vigerende
KNA Waterbodems)

Figuur 24: Beleidskaart gemeente Zwijndrecht.

Figuur 25: Huidige bebouwing geprojecteerd op kadastrale minuut 1811-1832.